

УДК 338.48 (477)

Ольга Володимирівна ШИКІНА

кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу, Одеський національний економічний університет, Україна, e-mail: katzchen.gusyeva@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5294-3367>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КАТЕГОРИЗОВАНИХ ГОТЕЛІВ УКРАЇНИ

Шикіна, О. В. Сучасні тенденції розвитку категоризованих готелів України. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2021. № 2 (77). С. 163–179.

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан категоризованих готелів України, їх динаміку за 2018–2021 рр. та розподіл за областями. Досліджено діяльність Державного агентства розвитку туризму України з встановлення категорій готелям з подальшим виявленням основних тенденцій та частоти отримання заявленої категорії готелем. Узагальнено основні мотиви отримання категорії сучасними готелями. Виявлено наявність взаємозв'язку між обраною цільовою аудиторією та прийняттям рішення про проходження категоризації готелем. Визначено вплив нових вимог до готелів, що отримують дозвіл на організацію та проведення азартних ігор, на стрімке зростання попиту на проходження процедури категоризації готелів. Досліджено реєстр виданих дозволів комісією з регулювання азартних ігор і лотерей та порівняно його з переліком готелів, що нещодавно пройшли категоризацію та повторний розгляд вже існуючої категорії. Прогнозується, що до кінця року буде спостерігатися значний приріст кількості категоризованих готелів в цілому по країні, та конкретно м. Києва. Виявлено місце Одеської області серед інших адміністративно-територіальних одиниць України за кількістю категоризованих готелів за 2018–2021 рр. Надано характеристику основних тенденцій, що відрізняють Одеську область за переліком категоризованих готелів від інших областей України. Виявлено основні зміни, що відбувалися в Одеській області у розрізі різних категорій готелів. Досліджено розподіл категоризованих готелів з номерним фондом більшим за сто номерів. Обґрунтовано залежність місцезоташування готелів та результатів проходження ними категоризації. Визначено наявні тенденції щодо категоризованих готелів України, серед яких нерівномірний розподіл за областями, пошвидшення темпів отримання категорії готелями після вступу в дію законодавства про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор, позиціонування Одеської області як регіону з найбільшою кількістю готелів категорії «п'ять зірок». Для подальшого удосконалення процедури категоризації необхідно переглянути відповідні стандарт, наприклад, такі як ДСТУ 4269:2003. Запропоновано створювати й надалі такі тригери як вимоги до готелів, де планують займатися ігорною діяльністю, що будуть спонукати їх пройти процедуру категоризації, отримати зірки та надавати в усіх джерелах офіційну інформацію.

Ключові слова: готелі; процедура категоризації готелів; динаміка розподілу категоризованих готелів за областями; Державне агентство розвитку туризму України; азартні ігри.

Ольга Владимировна ШИКІНА

кандидат экономических наук, доцент кафедры туристического и гостинично-ресторанного бизнеса, Одесский национальный экономический университет, Украина, e-mail: katzchen.gusyeva@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5294-3367>

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КАТЕГОРИЗИРОВАННЫХ ГОСТИНИЦ УКРАИНЫ

Шикина, О. В. Современные тенденции развития категоризированных гостиниц Украины. *Вестник социально-экономических исследований* : сб. науч. трудов. Одесса : Одесский национальный экономический университет. 2021. № 2 (77). С. 163–179.

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние категоризированных гостиниц Украины, их динамику за 2018–2021 гг. и распределение по областям. Исследована деятельность Государственного агентства развития туризма Украины по установленно категорий гостиницам с последующим выявлением основных тенденций и частоты получения заявленной категории гостиницей. Обобщены основные мотивы получения категории современными гостиницами. Выявлено наличие взаимосвязи между выбранной целевой аудиторией и принятием решения о прохождении категоризации гостиницей. Определено влияние новых требований к гостиницам, получающим разрешение на организацию и проведение азартных игр, на стремительный рост спроса на прохождении процедуры категоризации гостиницами. Исследован реестр выданных разрешений комиссией по регулированию азартных игр и лотерей, проведено его сравнение с перечнем гостиниц недавно прошедших категоризацию и повторное рассмотрение уже существующей категории. Прогнозируется, что к концу года будет наблюдаться значительный прирост количества категоризированных гостиниц в целом по стране, и конкретно, г. Киева. Определено место Одесской области среди других административно-территориальных единиц Украины по количеству категоризированных гостиниц за 2018–2021 гг. Дана характеристика основных тенденций, которые отличают Одесскую область по перечню категоризированных гостиниц от других областей Украины. Выявлены основные изменения, которые происходили в Одесской области в разрезе различных категорий гостиниц. Исследовано распределение категоризированных отелей с номерным фондом больше ста номеров. Обоснована зависимость месторасположения гостиниц и результата прохождения ими категоризации. Определены имеющиеся тенденции относительно категоризированных гостиниц Украины, среди которых неравномерное распределение по областям, оживление темпов получения категории гостиницами после вступления в действие законодательства о государственном регулировании деятельности по организации и проведению азартных игр, позиционирование Одесской области как региона с наибольшим количеством гостиниц категории «пять звезд». Даны предложения по дальнейшим научным исследованиям по этой проблематике.

Ключевые слова: гостиницы; процедура категоризации гостиниц; динамика распределения категоризированных гостиниц по областям; Государственное агентство по развитию туризма Украины; азартные игры.

Olga SHYKINA

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Tourism,

Hotel and Restaurant Business, Odessa National Economics University, Ukraine,

e-mail: katzchen.gusyeva@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5294-3367>

CURRENT TRENDS OF UKRAINE'S CATEGORIZED HOTELS DEVELOPMENT

Shykina, O. (2021). Current trends of Ukraine's categorized hotels development [Suchasni tendentsii rozvytku katehoryzovanykh hoteliv Ukrainy], *Socio-economic research bulletin; Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 2 (77), pp. 163–179.

Abstract. The article analyzes the current state of categorized hotels in Ukraine, their dynamics for 2018–2021 and distribution by regions. The activity of the State Agency for the Tourism Development of Ukraine on the establishment of categories of hotels, with the subsequent identification of the main trends and frequency of obtaining the declared category by the hotel is investigated. The main motives for obtaining a category by modern hotels are summarized. The existence of a relationship between the selected target audience and the decision to undergo categorization by the hotel was identified. The influence of new requirements for hotels receiving permission to organize and conduct gambling on the rapid growth in demand for hotels to undergo the categorization procedure has been determined. The register of permits issued by the Gambling and Lottery Regulatory Commission was investigated and compared with a list of hotels that had recently been categorized and re-examined of an existing category. It is predicted that by the end of the year there will be a significant increase in the number of categorized hotels in the whole country, and specifically in Kyiv. The place of the Odessa region among other administrative-territorial units of Ukraine was determined by the number of categorized hotels for 2018–2021. The characteristic of the main trends that distinguish the Odessa region from the list of categorized hotels from other regions of Ukraine is given. The main changes that took place in the Odessa region in the context of various categories of hotels are revealed. The distribution of categorized hotels with more than one hundred rooms has been investigated. The dependence of the location of hotels and the result of their categorization is substantiated. The existing tendencies regarding categorized hotels in Ukraine are determined, including the uneven distribution by region, the revival of the rate of obtaining the category by hotels after the entry into force of the Law of Ukraine on state regulation of activities for the organization and conduct of gambling, positioning the Odessa region as the region with the largest number of «five stars» hotels. Suggestions for further research on this issue are given.

Keywords: hotels; hotel categorization procedure; dynamics of categorized hotels distribution by regions; State Agency for Tourism Development of Ukraine; gambling.

JEL classification: L830

DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.2\(77\).2021.163-179](https://doi.org/10.33987/vsed.2(77).2021.163-179)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Через те, що готельний бізнес відноситься до сфери послуг та має низку особливостей, таких як невідчутність, важливим є створення єдиної уніфікованої «системи координат», за якою споживачі зможуть орієнтуватися та приймати обґрунтоване рішення, щодо вибору готелю. Велика кількість негативних відгуків та проблем, що виникають у процесі споживання готельної послуги, з'являються саме через те, що готель не відповідає запиту туриста. Категоризація готелів покликана допомагати туристам розібратися у якості надання послуг у готелях ще до моменту безпосереднього приїзду на місце. Доки більшість готелів України не мають категорію, цю функцію на себе беруть відгуки та рейтинги на сайтах по типу booking.com, але такі відгуки завжди мають суб'єктивний характер. Тобто питання категоризації готелю – це перш за все, питання просування засобу розміщення, його позиціонування та реклами. Нажаль, до цього часу цієї мотивації було замало для того, щоб принаймні 80% готелів пройшли категоризацію та стали офіційними носіями зірок.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Значення категоризації готелів, проблеми даної процедури, виявлення недосконалості нормативно-правової бази та дослідження готельного бізнесу України знайшли своє відображення у роботах низки науковців: М. В. Грабар [1], І. В. Тімар [2], С. С. Галасюк [3; 4; 5].

Так, М. В. Грабар наголошує на перевагах процедури категоризації готелів, що знайшло своє відображення у можливості проведення сегментації ринку готельних послуг. Категорія готелю надає необхідну інформацію споживачеві, що робить специфіку готельної послуги більш відчутною, а власник готелю, у свою чергу, має всі права на захист від надмірних вимог клієнтів. Але основною перевагою М. В. Грабар вважає виявлення недоліків у наданні готельних послуг при проведенні експертної оцінки під час процедури категоризації.

Дослідник І. В. Тімар наводить досвід різних країн у категоризації готельних послуг та виявляє різні підходи до побудови системи категоризації готельних підприємств. Порівнюючи процедуру категоризації готелів в США, Великій Британії, Італії, Іспанії, Греції та інших країнах, І. В. Тімар робить висновок, що в Україні процедура категоризації не є чітко формалізованою, ґрунтується на застарілих вимогах та складна у виконанні.

Більш детально до проблем категоризації готельних підприємств в Україні підійшла С. С. Галасюк. Автор зазначає, що потрібно удосконалити саме механізм підтвердження відповідності готельного підприємства вимогам до певної категорії на підставі встановлення конкретних оцінок за п'ятибальною системою. Крім цього, було зазначено, що у затвердженому «Порядку встановлення категорій засобам розміщення» порушено вживання певної термінології, що не дає можливості кореспондувати йому з іншими нормативними актами.

Виявлення сучасного стану, основних тенденцій діяльності готельних підприємств у Одеському регіоні були розглянуті у роботах О. В. Рудінської, М. О. Карьєвої [6], С. Г. Ярьоменко, Н. В. Нечевої [7], С. О. Даниліної, Г. М. Коцюрубенко [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на наявність публікацій, присвячених розвитку готельного господарства, недостатньо розглянутим можна вважати питання дослідження категоризованих готелів України. Через відсутність офіційного щорічника, який би висвітлював питання динаміки розвитку категоризованих готелів України для проведення такого дослідження, необхідним є самостійне фіксування показників з реєстру свідоцтв про встановлення категорії готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) за певні періоди.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення сучасного стану динаміки розвитку категоризованих готелів України, визначення процесів, що впливають на бажання проходити процедуру категоризації та визначення місця Одеської області у переліку інших регіонів України. В якості методики дослідження використано групування масиву даних за офіційною інформацією, наданою Державним агентством розвитку туризму України (ДАРТ) та Комісією з регулювання азартних ігор і лотерей (КРАІЛ).

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз динаміки розподілу категоризованих готелів за областями України за період з 2018 р. по 2021 р. виявив загальне зниження кількості готелів, що пройшли категоризацію (табл. 1).

Так, у 2021 році ця кількість складала 232 готелі, що на 4,1% менше ніж у 2018 р. За кількістю категоризованих готелів Одеська область посідає 2 місце після Київської області (включаючи м. Київ). Негативні зрушення були виявлені у Одеській, Львівській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Донецькій, Тернопільській, Херсонській, Житомирській та Миколаївській областях. Перш за все, така тенденція пов'язана з тим, що процедура проходження категоризації була

призупинена більше ніж на рік. Тобто готелі, у яких закінчувалося свідоцтво, не мали змогу пройти підтвердження категорії, як і нові готелі, що мали амбіції для отримання зірок.

Таблиця 1

Динаміка розподілу категоризованих готелів за областями України за 2018–2021 рр.

№	Область України	Роки				Тпр ₂₀₁₈₋₂₀₂₁ , %
		2018	2019	2020	2021	
1	Київська	57	62	54	59	3,5
2	Одеська	46	44	47	42	-8,7
3	Львівська	31	32	31	23	-25,8
4	Харківська	18	21	23	20	11,1
5	Дніпропетровська	19	19	23	17	-10,5
6	Полтавська	10	13	10	11	10,0
7	Запорізька	7	5	11	9	28,6
8	Івано-Франківська	7	9	11	6	-14,3
9	Закарпатська	4	5	5	6	50,0
10	Хмельницька	5	6	7	5	0,0
11	Сумська	5	3	5	5	0,0
12	Черкаська	3	2	3	5	66,7
13	Рівненська	3	3	3	4	33,3
14	Донецька	5	6	5	3	-40,0
15	Чернігівська	2	2	5	3	50,0
16	Тернопільська	4	5	4	3	-25,0
17	Херсонська	6	4	3	2	-66,7
18	Вінницька	2	3	3	2	0,0
19	Чернівецька	0	2	0	2	–
20	Житомирська	3	3	3	2	-33,3
21	Миколаївська	3	1	1	1	-66,7
22	Кіровоградська	1	1	1	1	0,0
23	Волинська	1	1	1	1	0,0
24	Луганська	0	0	0	0	–
	Усього	242	252	259	232	-4,1

Джерело: [1; 2; 6; 9; 10; 11]

Тільки з 16 березня 2021 року Комісія з категоризації готелів та закладів розміщення відновила свою діяльність. З 16 березня по 26 квітня було проведено 6 засідань на яких було розглянуто 95 пакетів документів, з яких подавалися вперше – 37, поновлювали свідоцтво – 42 готелі, вийшли на повторний розгляд з причини відправлення документів на доопрацювання – 15 готелів, займалися підвищенням категорії – 1 готель (табл. 2).

Результати засідань ДАРТ (Державне агентство розвитку туризму України)
з приводу присвоєння категорій готелям 2021 році

Дата	Кількість пакетів документів	Претендували:					Отримали:					Подавалися вперше	Закінчилась дія свідоцтва	Повторний розгляд	Підвищення категорії	Відправлено на доопрацювання	Відмовлено	Запропоновано пониження
		1*	2*	3*	4*	5*	1*	2*	3*	4*	5*							
16.03.21	10	0	0	9	1	0	0	0	0	0	0	3	7	0	0	8	2	0
23.03.21	20	1	0	8	6	5	1	0	4	5	3	4	16	0	0	5	1	1
30.03.21	17	0	0	10	5	2	0	0	6	2	2	4	11	2	0	6	1	0
09.04.21	17	0	0	8	6	3	0	0	1	4	2	9	5	2	1	7	2	1
19.04.21	18	0	0	14	4	0	0	0	4	2	0	11	1	6	0	11	1	0
26.04.21	13	0	0	9	2	2	0	0	6	1	1	6	2	5	0	5	0	0
Загалом:	95	1	0	58	24	12	1	0	21	14	8	37	42	15	1	42	7	2

Джерело: [10; 11]

Найбільша питома вага припадала на заявки щодо отримання категорії «три зірки» – 61,1%, або 58 заяв, на другому місці були заявки щодо отримання категорії «чотири зірки» – 25,3%, або 24 заяви, заяв на категорію «п'ять зірок» було 12,6%, або 12 одиниць. За даний період бажаючих отримати категорію «дві зірки» не було, а «одну зірку» запитали тільки один раз.

Як результат, проходження категоризації частота отримання категорії «п'ять зірок» була 66,7%; частота отримання категорії «чотири зірки» – 58,3%; частота отримання категорії «три зірки» – 36,2%; найбільший відсоток показали заяви по категорії «одна зірка». Із 95 заяв отримали категорію тільки 44 готелі, при цьому відправлених на доопрацювання було 42 заяви, відмов у наданні категорії було 7 та двом готелям понизили існуючу категорію.

Важливим моментом відтворення засідань з приводу надання категорії готелям є те, що Державне агентство розвитку туризму України при Міністерстві культури та інформаційної політики активно працює над модернізацією ДСТУ 4269:2003. Існує низка застарілих та неактуальних положень, що готелі повинні виконувати. Ще одним нововведенням став ухвалений парламентом 29.04.2021 р. законопроект № 2673 щодо розширення кола суб'єктів надання готельних послуг. Законом передбачено, що відтепер не лише власники, але і користувачі об'єктів туристичної інфраструктури зможуть звертатися за встановленням цим об'єктам відповідної категорії. Це дозволить збільшити кількість об'єктів готельної інфраструктури, що призведе до збільшення зайнятості населення, його доходів та економічного зростання регіонів, на території яких функціонуватимуть об'єкти туристичної інфраструктури [12].

Станом на 11 травня 2021 року в Україні налічувалося 232 готелі, що мають підтверджену категорію: «п'ять зірок» – 42; «чотири зірки» – 82; «три зірки» – 77; «дві зірки» – 14; «одна зірка» – 17. Як бачимо, загальносвітова тенденція домінування готелів категорії «чотири та три зірки» присутня і в Україні. Наявне різке відставання готелів категорії «дві та одна зірка», що свідчить про відсутність бажання проходити категоризацію у готелів, що мають не всі виконані вимоги. Тобто низька категорія готелю сприймається серед готел'єрів не як відзнака, що готель є безпечним для проживання та виконує низку вимог щодо надання послуг, але як недостатня конкурентна перевага.

Цікавим є факт, що 70% всіх категоризованих готелів України приходяться на Київську, Одеську, Львівську, Харківську, Дніпропетровську області, що свідчить про відсутність рівномірного розподілу бажання готельєрів проходити процедуру категоризації (рис. 1). Можливо це пов'язане з тим, що наявність зірок є важливим елементом просування готелю на ринок іноземних туристів, а перелічені області мають безпосереднє відношення до в'їзного туризму України. Зрозумілим є факт відсутності інформації чи зниження кількості категоризованих готелів на територіях, що знаходяться у зоні АТО.

Рис. 1. Розподіл категоризованих готелів України за регіонами у 2021 р.

Джерело: [11]

Найбільша питома вага категоризованих готелів України приходиться на категорію «чотири зірки» і складає 35,34%, що обумовлено розповсюдженням готелів високого класу як для проживання з ціллю дозвілля, так і для ділової мети (табл. 3). На другому місці знаходиться категорія «три зірки» – її питома вага у загальній кількості складає 33,19%. Загальноєвропейським є досвід широкого розповсюдження готелів саме категорії «три зірки», що вже надають достатній сервіс для комфортного перебування в готелі, але ціни ще знаходяться на оптимальному рівні для більшості подорожуючих.

Таблиця 3

Розподіл готелів за категоріями станом на 11.05.2021 р.

Категорія	Категоризовані готелі України		Категоризовані готелі Одеської області	
	Кількість, од.	Питома вага, %	Кількість, од.	Питома вага, %
1*	17	7,33	5	11,90
2*	14	6,03	1	2,38
3*	77	33,19	9	21,43
4*	82	35,34	12	28,57
5*	42	18,10	15	35,71
Усього	232	100,00	42	100,00

Джерело: [5]

Для Одеської області характерним є домінування п'ятизіркових готелів (35,71%), що може бути обґрунтовано більшою активністю висококатегоризованих готелів у процесі отримання та підтвердження категорії. Деякі готелі отримали додаткову мотивацію для проходження процедури категоризації через вимоги для отримання ліцензії на здійснення ігрової діяльності.

Перший п'ятизірковий готель м. Одеси таку ліцензію вже отримав готель «Гагарін». У табл. 4 наведено вказані у Законі України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» вимоги до готелів для заняття такою діяльністю.

Таблиця 4

Перелік дозволених видів ігрової діяльності та готелі, що виконують перелічені вимоги

Вид азартної діяльності	Місце-розташування	Категорія	Кількість номерів (чи інші умови)	Можуть претендувати на отримання дозволу
Казино	м. Київ	5	більше 150	«Хрещатик», «Хаят Рідженсі Київ»
	інші населені пункти	4-5	більше 100	«Романтік», «Брістоль», «Буковина», «Maristella Marine Residence», «Гранд Готель», «Atlantic Garden Resort», «Таурус», «Hotel Intourist», «Khortitsa Palace», «Чорне море – Маразліївська», «Premier Hotel Дністер», «Харків Палац», «Mirotel Resort&Spa», «Чорне море – Рішельєвська», «Карпати», «Radisson Blu Resort Bukovel», «Ріксос-Прикарпаття»

Продовження табл. 4

	заміські комплекси відпочинку	5	≥ 2 споруди, площею $\geq 10\,000\text{ м}^2$	немає даних
Інвестиційна ліцензія на азартні ігри казино	м. Київ	5	більше 200	«Хаятт Рідженсі Київ», «Fairmont Grand Hotel Kyiv», «ІнтерКонтиненталь», «Прем'єр Палац»
	інші населені пункти	5	більше 150	«Харків Палац», «Mirotel Resort&Spa», «Radisson Blu Resort Bukovel», «Ріккос-Прикарпаття»
Букмекерські пункти	м. Київ	3-5	більше 50	25 готелів
	інші	3-5	більше 25	128 готелів
Гральні автомати	м. Київ	3-5	більше 50	25 готелів
	інші	3-5	більше 25	128 готелів

Джерело: [5; 11; 12; 14]

Нами було досліджено перелік готелів, що можуть претендувати на отримання дозволу займатися різними видами ігрової діяльності, виходячи з наявності певної категорії, місцезнаходження та номерного фонду. Як бачимо, наразі на території України серед готелів, які ще не отримували такий дозвіл є два готелі у м. Київ, де можна відкрити повноцінне казино, приблизно 17 готелів у інших регіонах (є питання щодо готелю «Чорне море – Маразліївська» через арешт майна стадіону «Чорноморець»). Якщо говорити про розміщення гральних автоматів та проведення букмекерської діяльності, то у м. Київ є ще принаймні 25 готелів, де гіпотетично можна проводити таку діяльність після отримання дозволу. В інших регіонах можна рекомендувати 128 готелям розглянути таку можливість.

Станом на 28.04.2021 р. в Україні було видано 28 дозволів на провадження діяльності щодо азартних ігор, їх отримало 26 готелів (два готелі отримали по два дозволи) (табл. 5). Із даного переліку 6 готелів отримали категорії після відновлення діяльності ДАРТ. Передбаченим буде стрімкий ріст кількості категоризованих готелів України.

Виходячи з того, що останній із 26 готелів отримав № 186 рішення про видачу дозволу, можна зробити висновок, що є низка готелів, які подали документи та поки що отримали відмову. З існуючої у мережі Internet [13] інформації принаймні 6 готелів зі списку табл. 5 отримали дозвіл не з першого разу.

Так, готель «Fairmont Grand Hotel Kyiv» мав неправильно оформлені документи, «Прем'єр Палац» був змушений поновити свідоцтво про категорію готелю через закінчення терміну дії, у готелі «ІнтерКонтиненталь» комісія не змогла встановити розміри приміщень за поданим технічним паспортом, готель «Братислава» не подав правовстановлюючий документ на приміщення, готель

«Верховина» мав проблему з технічним паспортом приміщення, а готель «Hotel Intourist» не подав на розгляд завірений техпаспорт і отримав відмову. Львівський готель «Premier Hotel Дністер» дотепер не отримав дозвіл через неправильно заповнений технічний паспорт.

Таблиця 5

Реєстр готелів, що отримали дозвіл на впровадження діяльності
щодо організації та проведення азартних ігор

№	Готель	Дата видачі дозволу	Вид дозволу	Зірки	Номерів	Дата видачі свідоцтва
1	Харків (м. Харків)	29.01.2021	ГА, БП	4	205	21.05.2019
2	Гагарін (м. Одеса)	02.02.2021	К, ГА, БП	5	156	09.04.2021
3	Гранд Готель (м. Львів)	02.02.2021	ГА, БП	5	121	09.08.2018
4	Сіті Парк Готель (м. Біла Церква)	02.02.2021	ГА, БП	3	31	17.10.2017
5	Франція (м. Вінниці)	02.02.2021	ГА, БП	4	50	25.03.2019
6	Львів (м. Львів)	02.02.2021	ГА, БП	3	255	12.07.2019
7	Україна (м. Київ)	05.02.2021	ГА, БП	4	364	26.11.2019
8	Либідь (м. Київ)	05.02.2021	ГА, БП	3	256	21.05.2019
9	Русь (м. Київ)	09.02.2021	ГА, БП	3	451	20.12.2018
10	Турист (м. Київ)	10.02.2021	ГА, БП	3	332	25.03.2019
11	Опера (м. Київ)	15.02.2021	ГА, БП	5	140	19.08.2019
12	Fairmont Grand Hotel Kyiv (м. Київ)	19.02.2021	К, ГА, БП	5	258	12.06.2019
13	ІнтерКонтиненталь (м. Київ)	19.02.2021	К, ГА, БП	5	272	31.08.2018
14	Верховина (Київська обл.)	19.02.2021	ГА, БП	3	188	26.11.2019
15	Hotel Intourist (м. Запоріжжя)	26.02.2021	ГА, БП	4	141	19.04.2019
16	Харків Палац (м. Харків)	11.03.2021	ГА, БП	5	180	10.10.2019
17	Ibis Київ Залізничний Вокзал (м. Київ)	26.03.2021	ГА, БП	3	281	20.12.2018
18	Воскресенський (м. Суми)	26.03.2021	ГА, БП	3	28	19.08.2019
19	Кірофф (м. Харків)	26.03.2021	ГА, БП	4	30	19.12.2019
20	Premier Hotel Palazzo (м. Полтава)	26.03.2021	ГА, БП	4	51	26.04.2021
21	Прем'єр готель АРБІ (м. Дніпро)	04.04.2021	ГА, БП	4	72	19.04.2019
22	Рейкарц Рівер Миколаїв (м. Миколаїв)	05.04.2021	ГА, БП	3	98	26.11.2019
23	Прем'єр Палац (м. Київ)	05.04.2021	ГА, БП	5	287	26.03.2021
24	Братислава (м. Київ)	19.04.2021	ГА, БП	4	335	26.11.2019
25	Харків (м. Харків)	19.04.2021	К, ГА, БП	4	205	21.05.2019
26	Прем'єр Палац (м. Київ)	19.04.2021	К, ГА, БП	5	287	23.03.2021
27	Mercury Kyiv Congress (м. Київ)	27.04.2021	К, ГА, БП	5	160	09.04.2021
28	Морський (м. Одеса)	28.04.2021	ГА, БП	4	54	30.03.2021

*(казино – К; гральні автомати – ГА; букмекерські пункти – БП)

Джерело: [11; 15]

В Одеській області було 42 категоризованих готелі, станом на травень 2021 р. їх розподіл мав такий вигляд: «п'ять зірок» – 15; «чотири зірки» – 12; «три зірки» – 9; «дві зірки» – 1; «одна зірка» – 5. Для порівняння у 2018 році ця пропорція складала «п'ять зірок» – 12; «чотири зірки» – 15; «три зірки» – 9; «дві зірки» – 5; «одна зірка» – 5. Тобто стався перерозподіл готелів категорії «дві зірки» (готель «Вікторія» припинив своє існування і наразі знаходиться на аукціоні за борги Місто-банку; готель «Пасаж» наразі використовується як гуртожиток; готель «Центральний» ще не встиг пройти повторну категоризацію, а готель «Аркадія» мав «дві зірки», а потім змінив категорію на «три зірки», але зараз ще не пройшов повторну категоризацію).

Напевно, категорія готелів, у якій стався найбільший перерозподіл у переліку засобів розміщення по відношенню до їх загальної кількості – це готелі категорії «одна зірка». Готель «Лондон» мав «одну зірку» – зараз «чотири зірки»; готель «Олександрівський» мав «одну зірку» – зараз «три зірки»; готелі «Айвазовський», «Авангард», «Фіеста» мали «одну зірку» – зараз ще не отримали категорію, але відомо, що готель «Айвазовський» має намір подаватися на категорію «чотири зірки», для цього було організовано ресторан на території самого готелю.

Деяко знижена питома вага чотиризіркових готелів в Одеській області порівняно із загальним показником України може бути пов'язана з тим, що не всі готелі, що раніше мали категорію «чотири зірки», встигли пройти процедуру підтвердження. До таких готелів можемо віднести готель «Моцарт», «Чорне море – Пантелеймонівська», «Чорне море – Віце-Адмірала Азарова (Отрада)», «Hotel Wall Street». Деякі готелі змінили свою зірковість, так готель «Гагарін» отримав «п'ять зірок» (але з 9 квітня готель «Гагарін» знов отримує «чотири зірки» і цікавим є факт, що той «Гагарін», який мав «п'ять зірок», вказаний як готель з 156 номерами, а готель «Гагарін» «чотири зірки» має 92 номери. Якщо підсумувати кількість номерів, то виходить 248 номерів, що заявлені у готелі), готель «Фраполлі» наразі має категорію «одна зірка».

Готелі категорії «три зірки» «Жовтнева» та «ОК Одеса» наразі ще не проходили підтвердження раніше отриманої категорії. Цікавим є факт, що обидві вони мали відношення до мереж. Так, «Жовтнева» раніше входила до мережі готелів «Чорне море», а готель «ОК Одеса» і досі є частиною мережі готелів «Mozart Hotel Group», із чого робимо висновок, що готель «ОК Одеса» буде повторно проходити категоризацію на рівень «три зірки».

Серед готелів категорії «п'ять зірок», що втратили чи змінили категорію, можемо відмітити готелі «Отрада», що наразі ще не проходили повторну категоризацію та «Вілла Ле прем'єр», який після отримання категорії «п'ять зірок» (строк дії свідоцтва до 25.01.2020 р.) отримав категорію «одна зірка» номер свідоцтва Од № 407 з 19.12.2019 р. по 19.12.2022 р.

Проаналізуємо розподіл номерного фонду категоризованих готелів Одеської області (табл. 6). Так, майже половина (42,34%) всього номерного фонду категоризованих готелів Одеської області приходяться на категорії «п'ять зірок». Сюди відносять готелі «Гагарін» (156), «Чорне море – Маразліївська» (146), «Чорне море – Золотий Бугаз» (144), «Atlantic Garden Resort» (121), «Maristella Marine Residence» (120), «Брістоль» (113), «Немо» (96), «М1» (68), «Il Decameron» (62), «Hotel de Paris Odessa MGallery by Sofitel» (51), «Каліфорнія» (44), «Дюк отель» (41), «Panorama De Luxe» (30), «Palace Del Mar» (29), «Kadorr Hotel Resort & Spa» (25). Як бачимо більшість з них припадає на великі готелі.

Таблиця 6

Перелік категоризованих готелів Одеської області станом на 11.05.2021 р.

Категорія	Кількість готелів		Кількість номерів		Назва
	од.	%	од.	%	
1*	5	11,90	150	5,10	«Упо дизайн готель», «Фраполлі», «Marlin», «Фредерік Коклен», «Вілла Ле прем'єр»
2*	1	2,38	142	4,83	«Моряк»
3*	9	21,43	656	22,29	«Ruta Family Club Hotel», «Елада», «Олександрівський», «Лермонтовський», «Palladium», «Зеніт», «Мирний-курорт», «Уліс», «Раціотель Маренеро Одеса»
4*	12	28,57	749	25,45	«Континенталь», «СПА-готель Grand Marine», «Лондон», «Гранд Петтіне», «Чорне море – Рішельєвська», «Аркадія Плаза», «Лондонська», «Промінада», «Морський», «Alice Place», «Ark Palace», «Гагарін (92)»
5*	15	35,71	1246	42,34	«Hotel de Paris Odessa MGallery by Sofitel», «Дюк отель», «Panorama De Luxe», «Немо», «Kadorr Hotel Resort & Spa», «Palace Del Mar», «M1», «Atlantic Garden Resort», «Чорне море – Золотий Бугаз», «Каліфорнія», «Чорне море – Маразлівська», «Maristella Marine Residence», «Il Decameron», «Гагарін (156)», «Брістоль»
Усього	42	100,0	2943	100,0	–

Джерело: [3; 4; 7]

Друга за кількістю номерів категорія – «чотири зірки», на неї приходить 25,45% номерного фонду, що вдвічі менше ніж готелів «п'ять зірок». Сюди відносимо «Чорне море – Рішельєвська» (216), «Гагарін» (92), «Лондонська» (70), «СПА-готель Grand Marine» (57), «Континенталь» (55), «Морський» (54), «Гранд Петтіне» (52), «Лондон» (37), «Ark Palace» (34), «Промінада» (30), «Alice Place» (28), «Аркадія Плаза» (24). Отже, більшість готелів можна віднести до середніх. Крім того, виділяються готелі, що відносяться до готельних мереж, так, готелі мережі «Чорне море» мають номерний фонд вище середнього.

На третьому місці категорія готелів «три зірки» – 22,29% номерного фонду. До цієї категорії належать: «Ruta Family Club Hotel» (233), «Мирний-курорт» (185), «Раціотель Маренеро Одеса» (63), «Елада» (43), «Олександрівський» (34), «Лермонтовський» (33), «Уліс» (26), «Palladium» (24), «Зеніт» (15). У більшості своїй це малі готелі.

Категорія готелів «одна зірка» займає 5,10% номерного фонду з готелями «Упо дизайн готель» (49), «Marlin» (40), «Фраполлі» (27), «Фредерік Коклен» (17), «Вілла Ле прем'єр» (17). Як бачимо, всі готелі малі.

На вісім номерів менший номерний фонд у останньої категорії готелів «дві зірки». Ця категорія складається з одного готелю «Моряк» (142), що знаходиться у м. Чорноморськ.

Розглянемо частку готелів, що мають номерний фонд більший ніж 100 номерів (табл. 7). Так, в цілому по країні таких готелів 64, причому найбільша їх концентрація у категорії «п'ять зірок» – 48,72% (по відношенню до загальної кількості готелів категорії «п'ять зірок»). По спаданню далі йде категорія «три

зірки» з 36,51%, але саме ця категорія представлена найбільшою їх кількістю – 23 готелі. Трохи менша присутність готелів з номерним фондом більше 100 у категорії «чотири зірки» – 25,00%. Незначна кількість таких готелів у категоріях «дві зірки» та «одна зірка».

Таблиця 7

Місце готелів з номерним фондом більше 100 у розподілі категоризованих готелів

Категорія	Категоризовані готелі України			Категоризовані готелі Одеської області		
	Кількість, од.	З них, номерів більше ніж 100	Питома вага, %	Кількість, од.	З них, номерів більше ніж 100	Питома вага, %
1*	17	1	5,88	5	0	0,00
2*	14	2	14,29	1	1	100,00
3*	77	23	36,51	9	2	40,00
4*	82	19	25,00	12	1	11,11
5*	42	19	48,72	15	6	40,00
Усього	232	64	–	42	10	–

Джерело: [3; 4; 11]

Якщо розглянути аналогічний розподіл в Одеській області, то отримуємо всього 10 готелів, де найбільша концентрація приходить на категорію «дві зірки» – 100,00% даної категорії представлені одним готелем з номерним фондом 142 номери. Категорія готелів «п'ять зірок» – 40,00%, в цій же категорії знаходиться найбільша кількість таких готелів по відношенню до загальної кількості готелів по всіх категоріях Одеської області. Останні 3 готелі розподілилися між категоріями «три зірки» (40,00% від загальної кількості тризіркових готелів) та «чотири зірки» – 11,11%.

Дислокація по районах концентрації готелів на території Одеської області залежно від категорії представлена в табл. 8.

Таблиця 8

Дислокація категоризованих готелів Одеської області за місцем їх розташування

Категорії готелів	од. вим.	Центр міста	Аркадія	Парк Шевченка	Великий Фонтан	Спальний район	За межами міста Одеса	Σ
1*	од.	4	0	0	1	0	0	5
	%	25,00%	0,00%	0,00%	20,00%	0,00%	0,00%	11,90%
2*	од.	0	0	0	0	0	1	1
	%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	20,00%	2,38%
3*	од.	3	0	1	1	2	2	9
	%	18,75%	0,00%	20,00%	20,00%	66,67%	40,00%	21,43%
4*	од.	4	4	0	2	1	1	12
	%	25,00%	50,00%	0,00%	40,00%	33,33%	20,00%	28,57%

Продовження табл. 8

5*	од.	5	4	4	1	0	1	15
	%	31,25%	50,00%	80,00%	20,00%	0,00%	20,00%	35,71%
Усього	од.	16	8	5	5	3	5	42

Джерело: [5; 8]

На основі даних табл. 8 можна зробити наступні висновки:

– найбільш привабливим районом для функціонування готелів є центр міста Одеси, на який припадає 38,10% всіх готелів. Тут представлені майже всі категорії готелів, причому третина готелів категорії «п'ять зірок» розташовані саме тут. Також 80,00% всіх готелів категорії «одна зірка» розташувалися у центрі міста. Це пов'язано з тим, що перелік цих готелів є дуже специфічним. До появи інформації, що «Упо дизайн готель» офіційно отримав категорію, розповсюджувалася ідея, що готель «відповідає» рівню «чотири зірки». Навіть зараз на сайті booking.com можна знайти, що це готель «чотири зірки». Всі готелі з цього переліку («Marlin», «Фраполлі», «Фредерік Коклен») не відображають на booking.com дійсну інформацію. Хоча готель «Фраполлі» колись і отримував категорію «чотири зірки», як вказано зараз на порталі, але останнє свідоцтво від 19.04.2019 р. отримано вже на категорію «одна зірка». Усе це свідчить про те, що при проектуванні перелічених готелів цільовою аудиторією було обрано клієнтів з платоспроможністю вище за середню. Але не були враховані всі нюанси виконання необхідних вимог для отримання категорії «чотири зірки». Мабуть для готелів було важливо пройти процедуру категоризації і було прийнято рішення не доопрацьовувати параметри, що не відповідають вимогам, а прийняти найнижчу категорію, якій готель звісно відповідав. Не всі готелі пішли таким шляхом. Готель «Palace Del Mag» був зачинений на реконструкцію у 2008–2009 рр. задля того, щоб змінити категорію з «чотири зірки» на «п'ять зірок», що їм вдалося зробити;

– другим за кількістю готелів є район «Аркадія», де готелі позиціонують себе як курортні. Як бачимо, у даний час тут не представлено жодного категоризованого готелю нижче за «чотири зірки». Причин декілька, по-перше, район дуже дорогий для відкриття готелю низького рівня. Ми навіть спостерігаємо, що готель «Вікторія», що раніше мав категорію «дві зірки», великий номерний фонд, але застарілу інфраструктуру та оформлення з 2018 року не надає послуги. Деякі готелі (готель «Курортний», колишня «Валентина») зовсім зникли – наразі це жилий комплекс «Атмосфера», що будується. По-друге, ще існуючі готелі, такі як «Аркадія», що раніше мали зірки, наразі ще не пройшли процедуру підтвердження;

– район парку Шевченка, незважаючи на невелику територію, яку він займає, є дуже перспективним місцем для розташування не тільки курортних, але й елітних готелів. По аналогії з районом «Аркадія» тут майже відсутні готелі з рівнем «одна зірка» – «три зірки». Виключенням є готель «Лермонтовський», що знаходиться біля однойменного санаторію;

– район «Великого Фонтану» це місцезнаходження готелів високого рівня курортного характеру. Виключенням є готель «Вілла Ле Прем'єр» з категорією «одна зірка», але готель позиціонує себе на сайті booking.com у розділі «п'ять зірок»;

– район «Спальні райони», в якому представлені два готелі категорії «три зірки»: «Уліс», «Раціотель Маренеро Одеса», та готель категорії «чотири зірки» – «Alice Place», є не популярним для розташування готелів, які пройшли категоризацію.

– сегмент «за межами міста Одеси» включає м. Чорноморськ (готель «Моряк»), м. Южне (готель «Елада»), пгт Затока (готель «Ruta Family Club Hotel»), Совіньон (готель «СПА-готель Grand Marine») та курорт Грибівка (готель «Чорне море – «Золотий Бугаз»). Тобто сюди потрапили готелі майже всіх категорій.

Висновки і перспективи подальших розробок. Розглянувши сучасний стан категоризованих готелів України можна констатувати наявність таких тенденцій:

– за останній рік спостерігалось падіння кількості категоризованих готелів України, що було пов'язано з тимчасовим припиненням проведення процедури категоризації;

– з 16 березня 2021 року розпочалися засідання комісії з категоризації при Державному агентстві розвитку туризму України, за 6 засідань було розглянуто 95 пакетів документів, видано 44 свідоцтва, із них «одна зірка» – 1 готель, «дві зірки» – жодного, «три зірки» – 21 готель, «чотири зірки» – 14 готелів, «п'ять зірок» – 8 готелів;

– виявлено, що 70% всіх категоризованих готелів України приходяться на Київську, Одеську, Львівську, Харківську, Дніпропетровську області, що свідчить про відсутність рівномірного розподілу бажання готельєрів проходити процедуру категоризації;

– до основних мотивів проходити категоризацію можна віднести: цільова аудиторія готелю – іноземці, що приділяють велику увагу безпеці та офіційним сертифікатам, свідоцтвам та ліцензіям; бажання займатися ігорною діяльністю; орієнтація на діловий сегмент ринку та інше;

– найбільша питома вага по Україні приходиться на готелі категорії «чотири зірки», у той час як в Одеській області більшість категоризованих готелів приходиться на готелі «п'ять зірок»;

– майже всі готелі м. Києва, що відповідали вимогам для отримання дозволу на відкриття казино вже отримали таке право. Винятком поки є готелі «Хрещатик» та «Хаятт Рідженсі Київ»;

– станом на 28 квітня 2021 р. в Україні було видано 28 дозволів на зайняття ігорною діяльністю, 6 із яких стосуються саме казино;

– принаймні ще 12 готелів Одеської області можуть проявити активність у процедурі отримання категоризації, через те, що колись мали таке свідоцтво: «Айвазовський», «Авангард», «Фієста», «Центральний», «Аркадія», «Жовтневий», «ОК Одеса», «Моцарт», «Чорне море – Пантелеймонівська», «Чорне море – Віце-Адмірала Азарова», «Hotel Wall Street», «Отрада»;

– в Україні є 64 категоризованих готелі з номерним фондом більше 100 номерів, 10 із яких знаходяться в Одеській області;

– саме популярне місцезоташування категоризованих готелів Одеської області – це центр міста Одеси, тут присутні готелі майже всіх категорій (крім готелів «дві зірки»).

Для подальшого удосконалення процедури категоризації необхідним є перегляд стандартів, що відповідають за цю процедуру, такі як ДСТУ 4269:2003. Крім того можна запропонувати створювати й надалі такі тригери як вимоги до готелів, де планують займатися ігорною діяльністю, що будуть спонукати бажання пройти процедуру категоризації, отримати зірки та надавати в усіх джерелах офіційну інформацію.

Література

1. Грабар М. В. Категоризація готелів в Україні : регіональний аспект. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 4. С. 40–44.
2. Тімар І. В. Категоризація підприємств готельного бізнесу : вітчизняний та світовий досвід. *Управління розвитком*. 2016. № 3. С. 71–77.
3. Галасюк С. С., Демянчук К. Ф. Категоризація готельних підприємств України в контексті європейського досвіду. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2018. № 32. С. 64–68.
4. Галасюк С. С. Проблеми категоризації готельних підприємств в Україні. *Вісник ДІТБ : зб. наук. праць*. Донецьк : Донецький інститут туристичного бізнесу. 2010. № 14. С. 262–267.
5. Галасюк С. С., Гусева О. В. Структура ринку засобів розміщення Одеського регіону. *Науковий вісник Одеського державного економічного університету : зб. наук. праць*. 2008. № 20 (76). С. 3–13.
6. Рудінська О. В., Карьєва М. О. Стратегії розвитку готельно-рекреаційної діяльності в Одеському регіоні. *Ринкова економіка : зб. наук. праць ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 2018. Т. 17 (3). Вип. 40. С. 67–79.
7. Ярьоменко С. Г., Шикіна О. В., Нечева Н. В. Позичування Одеської області на ринку готельних послуг України. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 48. С. 213–221.
8. Даниліна С. О., Коцюрубенко Г. М., Шикіна О. В. Фінансово-економічні наслідки пандемії для світової туристичної галузі. *Причорноморські економічні студії*. 2020. № 52. Ч. 1. С. 29–34.
9. *Ресстр свідоцтв про встановлення категорії готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання), виданих Мінекономрозвитку від 09.12.2019 р.* / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України : сайт. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 04.05.2021).
10. *Ресстр свідоцтв про встановлення категорії готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) від 02.04.2021 р.* URL: <https://cutt.ly/Kc9xJxS> (дата звернення: 04.05.2021).
11. *Ресстр свідоцтв про встановлення категорії готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) від 20.04.2021 р.* URL: <https://bitly.su/j7Xe> (дата звернення: 05.05.2021).
12. *МКІП : Парламент прийняв важливі законопроекти щодо розвитку туризму / Міністерство культури та інформаційної політики України : сайт*. URL: <https://mkip.gov.ua/news/5375.html> (дата звернення: 05.05.2021).
13. *Уже 11 готелів в Україні отримали дозвіл на відкриття гральних залів / Інформаційний портал : Mind.ua*. URL: <https://bitly.su/0XYVn8h> (дата звернення: 05.05.2021).
14. *Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України № 768-IX від 14.07.2020 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення: 03.05.2021).
15. *Ресстр дозволів, що було видано комісією з регулювання азартних ігор і лотерей*. URL: <https://gc.gov.ua/ua/Dozvolu.html> (дата звернення: 05.05.2021).

References

1. Grabar, M. V. (2018). Categorization of hotels in Ukraine: regional aspect [Kategorizatsiia hoteliv v Ukraini: rehionalnyi aspekt], *Ekonomika. Finansy. Pravo*, No. 4, s. 40–44 [in Ukrainian]
2. Timar, I. V. (2016). Categorization of hotel business enterprises: domestic and world experience [Kategorizatsiia pidpriemstv hotelnoho biznesu: vitchyzniani ta svitovyi dosvid], *Upravlinnia rozvytkom*, No. 3, s. 71–77 [in Ukrainian]
3. Galasyuk, S. S. & Demyanchuk, K. F. (2018). Categorization of hotels in Ukraine in the context of the European experience [Kategorizatsiia gostynits Ukrainy v kontekste evropeyskogo opyta], *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, Seriiia Ekonomichni nauky, No. 32, s. 64–68 [in Ukrainian]

4. Galasyuk, S. S. (2010). Problems of categorization of hotel enterprises in Ukraine [Problemy katehoryzatsii hotelnykh pidpriemstv v Ukraini], *Visnyk DITB*, Donetsk, No. 14, s. 262–267 [in Ukrainian]
5. Galasyuk, S. S. & Guseva, O. V. (2008). The structure of the market for the placement of the Odessa region [Struktura rynku zasobiv rozmishchennia Odeskoho rehionu], *Naukovyi visnyk Odeskoho derzhavnoho ekonomichnoho universytetu*, No. 20 (76), s. 3–13 [in Ukrainian]
6. Rudinska, O. V. & Carieva, M. O. (2018). Strategies for the development of hotel and recreational activities in the Odessa region [Stratehii rozvytku hotelno-rekreatsiinoi diialnosti v Odeskomu rehioni], *Rynkova ekonomika: zbirnyk naukovykh prats ONU im. I. I. Mechnykova*, T. 17 (3), Vyp. 40, s. 67–79 [in Ukrainian]
7. Yaremenko, S. G., Shykina, O. V. & Necheva, N. V. (2020). Positioning of Odessa region on the market of hotel services of Ukraine [Pozytsionuvannia Odeskoi oblasti na rynku hotelnykh posluh Ukrainy], *Infrastruktura runku*, No. 48, s. 213–221 [in Ukrainian]
8. Danilina, S. O., Kotsyurubenko, G. M. & Shykina, O. V. (2020). Financial and economic consequences of the pandemic for the world tourism industry [Finansovo-ekonomichni naslidky pandemii dlia svitovoi turystychnoi haluzi], *Prychornomorski ekonomichni studii*, No. 52, Ch. 1, s. 29–34 [in Ukrainian]
9. *Register of certificates on establishing the category of hotels and other facilities intended for the provision of temporary accommodation (accommodation) services, issued by the Ministry of Economic Development on 09.12.2019* [Reiestr svidotstv pro vstanovlennia katehorii hoteliam ta inshym ob'ektam, shcho pryznachaiutsia dlia nadannia posluh z tymchasovoho rozmishchennia (prozhyvannia) vydanykh Minekonomrozvytku vid 09.12.2019], Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy: sait. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua> [in Ukrainian]
10. *Register of certificates on the establishment of the category of hotels and other facilities intended for the provision of temporary accommodation (accommodation) services (dated April 02, 2021)* [Reiestr svidotstv pro vstanovlennia katehorii hoteliam ta inshym ob'ektam, shcho pryznachaiutsia dlia nadannia posluh z tymchasovoho rozmishchennia (prozhyvannia) (vid 02.04.2021)]. Retrieved from: <https://cutt.ly/KcgxJxS> [in Ukrainian]
11. *Register of certificates on the establishment of the category of hotels and other facilities intended for the provision of temporary accommodation (accommodation) services (dated April 20, 2021)* [Reiestr svidotstv pro vstanovlennia katehorii hoteliam ta inshym ob'ektam, shcho pryznachaiutsia dlia nadannia posluh z tymchasovoho rozmishchennia (prozhyvannia) (vid 20.04.2021)]. Retrieved from: <https://bitly.su/j7Xe> [in Ukrainian]
12. *ICIP: Parliament has passed important bills on tourism development* [MKIP: Parlament pryiniav vazhlyvi zakonoproekty shchodo rozvytku turyzmu], Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy: sait. Retrieved from: <https://mkip.gov.ua/news/5375.html> [in Ukrainian]
13. *Already 11 hotels in Ukraine have received permission to open gambling halls* [Uzhe 11 hoteliv v Ukraini otrymaly dozvil na vidkryttia hralnykh zaliv], Informatsiinyi portal: Mind.ua. Retrieved from: <https://bitly.su/OXYVn8h> [in Ukrainian]
14. *On state regulation of activities related to the organization and conduct of gambling*: Law of Ukraine, No. 768-IX, 14.07.2020 [Pro derzhavne rehuliuвання diialnosti shchodo orhanizatsii ta provedennia azartnykh ihor: Zakon Ukrainy, No. 768-IX, 14.07.2020]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> [in Ukrainian]
15. *Register of permits issued by the Commission for the regulation of gambling and lotteries* [Reiestr dozvoliv, shcho bulo vydano komisiieiu z rehuliuвання azartnykh ihor i loterei]. Retrieved from: <https://gc.gov.ua/ua/Dozvoliv.html> [in Ukrainian]